

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА
METHODS OF TEACHING FINE ARTS

UOT 372.874/875.046.12(075.8)

Ruqiyyə Akif qızı Tağıyeva

Gəncə Dövlət Universitetinin baş müəllimi
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
<https://orcid.org/0009-0002-7563-4676>
E-mail: ruqiyye.tagiyeva87@mail.ru

Raziyyə Qiyas qızı Allahverdiyeva

Gəncə Dövlət Universitetinin baş müəllimi
<https://orcid.org/0009-0001-6691-0918>
E-mail: allahverdiyevraziye6@gmail.com
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(1\).259-262](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(1).259-262)

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT DƏ RƏSM VƏ ONUN TƏTBİQİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN
TEXNİKA VƏ ÜSULLAR

Ругия Акиф гызы Тагиева

старший преподаватель Гянджинского Государственного Университета
доктор философии по педагогике

Разия Гияс гызы Аллахвердиева

старший преподаватель Гянджинского Государственного Университета

РИСУНОК В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ, МЕТОДЫ И ТЕХНИКИ,
ИСПОЛЪЗУЕМЫЕ ПРИ ЕГО ПРИМЕНЕНИИ

Rugiyə Akif Taghiyeva

senior teacher at Ganja State University
doctor of philosophy in pedagogy

Raziyya Giyas Allahverdiyeva

senior teacher at Ganja State University

DRAWING IN FINE ARTS AND TECHNIQUES AND METHODS USED
IN ITS APPLICATION

Xülasə. Rəsm – qrafika vasitələri olan kontur xətlər, cizgilər, ləkələr tətbiq edilməklə əllə çəkilən təsvirdir və bədii qrafikanın müxtəlif sahələrindən biridir.

Müstəvi səth üzərində bədii təsvirin (boyakarlıq, qrafika və s.) bütün növlərinin əsası olan rəsm, təsviri sənətin mühüm və geniş inkişaf etmiş sahələrindən biridir. Rəsm, təsviri sənət əsərlərinin ilkin işlənmə mərhələsini təşkil edir və əşyaların ümumi şəklinin, formasının, həcmnin, eləcə də onların müəyyən sahədə yerləşdirilməsinin müəyyənləşdirilməsində mühüm rol oynayır. Rəsmi təsviri sənətin bütün növlərinin əsası edən xətlərin rəsm üsullarının sadəliyi və formaların qurulmasının universallığı prinsipləridir.

Qrafik üsulların müxtəlif şəkildə uyğunlaşdırılması ilə (cizgilərin kombinasiyası, eyni zamanda ləkələrdən və xətlərdən istifadə edilməsi və s.) rəsmlərdə tonallığa, işıq kölgə effektinə nail olunur. Rəsm adətən, bir rənglə (karandaş, kömür, sangina və s), yaxud müxtəlif rənglərdən və üsullardan istifadə yolu ilə çəkilir.

Açar sözlər: *rəsm, xətlər, eskiz, karandaş, kömür, üsul, texnika*

Аннотация. Рисунок – изображение, выполненное от руки с использованием графических средств, таких как контурные линии, штрихи и пятна, и являющееся одним из направлений художественной графики.

Рисунок, являющийся основой всех видов художественного изображения на плоскости (живопись, графика и т. д.), является одним из важных и широко развитых направлений изобразительного искусства. Рисунок представляет собой начальную стадию создания произведений изобразительного искусства и играет важную роль в определении общей формы, очертаний и объема предметов, а также их размещения в определенном пространстве. Принципы простоты приемов линейного рисунка и универсальности построения форм делают живопись основой всех видов изобразительного искусства.

Путем различного применения графических приемов (комбинирования линий, одновременного использования пятен и линий и т. д.) в картинах достигаются тональность и светотеневые эффекты. Рисунок обычно выполняется одним цветом (карандашом, углем, сангиной и т. д.) или с использованием различных цветов и техник.

Ключевые слова: рисунок, линии, набросок, карандаш, уголь, метод, техника

Abstract. Drawing is an image drawn by hand using graphic means such as contour lines, spots and it is one of the various fields of artistic graphics.

Drawing, which is the basis of all types of artistic depiction on a flat surface (painting, graphics, etc.), is one of the important and widely developed fields of fine arts. Drawing constitutes the initial stage of development of works of fine arts and plays an important role in determining the general shape, form, volume of objects, as well as their placement in a certain area. The principles of simplicity of drawing methods and universality of construction of forms that form the basis of all types of fine arts are the principles of line drawing and the universality of the construction of forms.

By adapting graphic methods in various ways (combination of lines, simultaneous use of spots and lines, etc.), tonality and light and shadow effects are achieved in drawings. Drawings are usually drawn with one color (pencil, charcoal, sanguine, etc.) or using different colors and methods.

Keywords: drawing, lines, sketch, pencil, charcoal, method, technique

Rəsm, adətən mürəkkəb, qrafit, tabaşır, kömür və ya karandaşdan istifadə edərək səthdə, adətən isə kağızda təsvirlər yaratmaq sənəti və ya texnikasıdır. Rəsm dedikdə bədii yaradıcılıq kimi təsviri görünə bilən, yəni dünyadakı bütün obyektlərin, eləcə də vizual formada verilmiş anlayışların, düşüncələrin, münasibətlərin, emosiyaların və fantaziyaların, simvolların və hətta mücərrəd formaların ilk növbədə xətti təsviri nəzərdə tutulur. Bununla belə, bu tərif rəngkarlıqda olduğu kimi kütlə və rəngdən daha çox forma və ya formaya görə xarakterizə olunan bütün qrafik sənət və texnikalara aiddir. Qısacası, rəsm birbaşa kağıza çəkilən ardıcıl tətbiq etmənin son məhsuludur.

Rəsm reproduksiya və ya surət çıxarmaq üçün əsas ola bilsə də, öz təbiətinə görə unikaldır. Hər sənət əsərinin əvvəlində ilkin eskiz formasında rəsm çəkilməsə də, rəsm faktiki olaraq bütün təsviri sənətlərin əsasını təşkil edir[1]. Çox vaxt eskiz iş tamamlandıqdan sonra unudulur və ya tamamlanma zamanı məhv edilir. Əslində isə rəssamın ilk işi olaraq, hər bir rəsm cizgilərdən qurulur və onun əsas konturlarında

əvvəlcədən eskiz çəkilir və iş davam etdikcə növbəti mərhələlərdə rənglərlə tamamlanır.

Bu cür ilkin eskizlər yalnız əsas konturları göstərə bilir və ya dəqiq detallara qədər yekun nəticəni əvvəlcədən təyin edə bilir. Kiçik ölçülü rəsm proseduru monumental divar rəsmləri üçün daha çox istifadə edilir.

Ümumiyyətlə, formal olaraq, ən geniş imkanları təklif edən rəsmdir. Cisimlər, məkan, dərinlik və hətta hərəkət rəsm vasitəsilə görünə bilər. Bundan əlavə, rəsm üz ifadəsinin dərhal verilməsi ilə şəxsiyyəti kortəbii şəkildə ifadə edə bilir. Ona görə də inandırıcıdır ki, rəsmə verilən qiymət fərdi bədii istedadla verilən qiymətlə paralel inkişaf etməlidir. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, intibah dövründən bəri rəsm rəssamların və ictimaiyyətin nəzərində təcridən öz anonim və utilitar statusunu itirir.

Rəsmnin əsas elementi xətdir. Qərbdə rəsmnin bütün inkişafı mahiyyətcə mücərrəd, təbiətdə mövcud olmayan və yalnız cisimlərin, rənglərin və ya müstəvilərin sərhədi kimi görünmüş və cisimlərin illüzionist təsvirinin vasitəsi olmuşdur.

Şüurlu və məqsədyönlü rəsm kifayət qədər əqli nailiyyətdir, çünki ətrafdakı obyektləri müstəvidə xətlərlə çəkmək bacarığı tələb edir. Verilmiş obyektin təsviri xəttin vizual təfsiri və həmin xəttin assosiasiyalara səbəb olan müəyyən formaları vasitəsilə mümkün olur.

Eskiz sözünün mənasına gəldikdə isə, eskiz – yunan əfsanəsinə görə, ilk “şəkil” kölgələrin qum üzərində surətini çıxarmaqdan yaranıb – qrafik təsvirin ən qədim və ən populyar növlərindən birini təmsil edir. Misirin rəsm formasını və Yunanıstanın arxaik sənətini xarakterizə edən eskiz, son antik dövrdə və orta əsrlərdə bədii ünsiyyətin əsas vasitəsi olmuşdur. Eskiz erkən İntibah dövründə müxtəlif yollarla istifadə edilərək, rəssamların ümumi işinin klassik dövründə olduğu kimi, neoklassizmdə də dominant olmuşdu. Eskiz, obyektin hissələrini xətt vasitəsilə ətraflı təsvirə çevrilir. Ayırı-ayrı obyektlərin sərhədləri, məkan müstəvisindəki dəyişikliklər və kontur eskizdə bütünlük və onun tərkib hissələri arasında əlaqəni zənginləşdirir və aydınlaşdırır.

Xəttin qalınlaşması və ya incəlməsi məkan və ya rəng vasitəsi ilə həmin xətlə təyin olunan obyektə dəyişiklik göstərmək üçün istifadə edilə bilər. Hətta işıq-kölgə münasibətləri xəttin çəkilmə fərqləri ilə göstərilə bilər [5].

Rəsmnin əsas təsvir edildiyi səth kağızdır. Demək olar ki, bütün əksər portret rəsmləri, eləcə də fiqur kompozisiyaları, natüramortlar və həttə mənzərələr kağızda təsvir olunur.

Xətti rəsm üsulları müstəvi üsullarla tamamlanır, bu da karandaşla həyata keçirilir. Təsvirdə tonallaşma yolu ilə müxtəlif sahələri vurğulamaq olar və bu müxtəlif üsullarla həyat keçirilə bilər. Məsələn: Karandaş yumşaq tətbiq etməklə bərabər şəkildə tətbiq olunan nöqtələr vahid tonda bir sahə effekti ilə nəticələnə bilər. Rəngdən asılı olmayaraq işıq və kölgə baxımından quru və ya nəmli sürtmə yolu ilə də göstərilə bilər. Rəsm səthinə sürtülən tozlanmış rəsm materialları həm xətti rəsm üçün qapalı təməl, həm də ayırı-ayrı bölmələr üçün rəng dəyərlərinin göstəricisi kimi xidmət edən bərabər tonlanmış sahələr ilə də nəticələnə bilər.

Rəsm və digər təsviri sənət növləri arasında əlaqə mövcuddur. Çünki ilkin eskiz həmişə rəsmnin əsas məqsədi olmuşdur. Hər şeydən əvvəl, eskizlər və təsvirin kompozisiyası arasında qarşılıqlı asılılıq mövcuddur. Rəsmi səthə köçürdükdən sonra eskiz öz missiyasını yerinə yetirmiş olur.

Kağız üzərində rəsm və rəngkarlığın sıx əlaqəsi var. Rəsm və rəngkarlıq məzmun və forma baxımından bir çox təfərrüatlarda bir-birilə uyğunlaşır [2]. Ölçmə, fiqurların nisbətləri, fiqurun ətraf məkanla əlaqəsi, simmetriya və tarazlığa və ya dinamik təzadlara görə, ayırı-ayrı elementlərin həddindən artıq vurğulanmasına görə – bütün bu formal meyarlar hər iki sənət formasına aiddir.

Eyni bədii vasitələrlə, monoxrom xətti ilə əsas formal element kimi işləyən və müxtəlif ton və müstəvi üsullardan ibarət olan rəsm ilə oyma sənəti arasındakı bağ daha yaxındır.

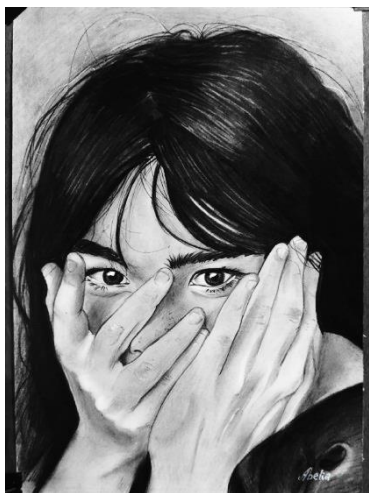
Rəsm və heykəltəraşlıq arasındakı münasibətə gəldikdə isə, rəsmdən daha fərqli olaraq heykəltəraşlıq üçölçülü modeldən ibarətdir. Nəticədə, heykəltəraşların rəsmləri həmişə daha yüksək dərəcədə ustalıq və məsuliyyət tələb edir.

Rəsm müstəvi səthə malik olan hər hansı bir şeyə – məsələn, papirus və perqament, parça, ağac, metal, keramika, daş və hətta divarlar, şüşə və qum üzərinə çəkilə bilər. Ancaq 15-ci əsrdən bəri kağız ən populyar sahə olmuşdur.

Rəsm etmək üçün müxtəlif alət və texnikalardan istifadə olunur. Qələm, karandaş və fırçalar da daxil olmaqla, bütün yazı alətləri ilə yanaşı, kömür, metal qələmlər və tabaşirlər kimi müxtəlif alətlərdən rəsm çəkmək üçün istifadə edilə bilər. Quru rəsm alətləri maye alətlərdən effektivliyinə görə fərqlənir, çünki yalnız əlin təzyiqindən asılı olaraq xətt çəkməyə imkan verir [2].

Bu vasitələrin müxtəlif tərkibindən əlavə onların estetik effekti də rol oynayır. Demək olar ki, hər bir texnikanın nəinki bir neçə tətbiqi var, həm də digər üsullardan istifadə edən rəssamın temperamenti də istər-istəməz təsvirdə rol oynayır. Müəyyən dövrlərdə müəyyən texnikalar üstünlük təşkil etsə də rəssamlar hər zaman müxtəlif texnikalarla istənilən effekti əldə edə bilmişlər.

Rəsm etmək üçün kömürdən də istifadə olunur. Ağacdən hazırlanan kömür çəkilməsi məsələli və çox yapışqan olmayan bir görünüş verir. Uclu kömür qələmi saç kimi nazik xətlərin yaranmasına səbəb olur. Səthdə geniş istifadə edilərsə, bərabər tonlanmış sahələr yaradır. Kömür xəttinin sürtülməsi və toz halına salınması tünd aralıq kölgələr və zərif keçidlərlə nəticələnir. Yüngül tətbiqinə görə, kömür eskizlər üçün çox uyğundur, lakin rəsm qorunub saxlanacaqsə, fiksatorla qorunmalıdır.

*Kömür və karandaşla çəkilmiş portret:
gənc rəssam İlahə Əkbərova*

Sürətli, yoxlayıcı eskizlər və modellərin öyrənilməsində təcrübə üçün bir vasitə olaraq, kömür bir zamanlar bütün akademiyalarda və emalatxanalarda istifadə olunurdu.

Əvvəllər ilkin eskizdə mövcud olan rəsm rənglərini qorumaq üçün tez-tez portret rəsmlərində kömürdən istifadə edilirdi. Bu material

portret və eskizlər üçün olduqca məşhur idi [5]. Bu üsuldə çəkilmiş əsərlərə 19-cu və 20-ci əsrlərin böyük rəssamları arasında tez-tez rast gəlinir.

Yağlı kömür və kətan yağına batırılmış kömür qələmlər ilə daha yaxşı tətbiqetmə və daha dərin kölgə əldə etmək olur. 16-cı əsrdə istifadə edilən bu texnika hər şeydən əvvəl 17-ci əsr rəssamları tərəfindən dərin-qara ləkələr yaratmaq üçün tətbiq edilmişdir. Bu üsul quru kömürdən fərqli olaraq kağızın girintilərində daha yaxşı effekt verir.

Bundan əlavə, yağa dərinlən batırılmış kömür karandaşlar, xətlərin yanında yağın buraxdığı qəhvəyi bir zolaq izi qoyur ki bu da təsviri zənginləşdirir. Bu texnika 20-ci əsrdə istifadə edilmişdir.

Zahirən kömür karandaşlarına bənzəyən tabaşirlər də eyni dərəcədə vacib bir rəsm vasitəsidir. Əgər kömür ilk növbədə düzəldilə bilən çevik eskizlər və bədii forma axtarışı üçün vasitədirsə, bütün bu funksiyaları yerinə yetirə bilən tabaşirlə rəsm müstəqil ifadə vasitəsi kimi durmadan əhəmiyyət qazanmışdır. 15-ci əsrin sonlarından bəri təbiətdə tapılan daş tabaşir, bədii rəsmdə getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir.

Problemə aktuallığı. Təsviri sənətdə rəsmün unikal və əsas vasitə olduğunun sübutu, davamlı olaraq yeni üsulların axtarışı, yeni texnikalardan istifadə olunması gənc rəssamlar üçün vacib və təsviri incəsənət müəllimləri üçün əhəmiyyətli rol oynaya bilər.

Problemə tətbiqi əhəmiyyəti. Təsviri incəsənətdə bu istiqamətdə aparılan axtarıslara gündəndən daha çox tələbat artır. Yaranan yeni texnika və üsullarla yanaşı tarix boyu istifadə olunan metodlar da çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Süni intellektin təsviri sənətdə də istifadə olunduğu müasir dövrdə yeni araşdırmalarla yanaşı köhnə üsullardan istifadə də daim mühüm hesab olunur.

Ədəbiyyat:

1. Məmmədov, Ş.M. Rəsm: Universitetin Təsviri incəsənət müəllimliyi ixtisaslarının bakalavr təhsil pilləsi üçün dərslik/ Ş.M. Məmmədov.- Gəncə: 2013-182 s.
2. Məmmədov, M.M. Təsviri incəsənətin ifadə vasitələri / M.M. Məmmədov- Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı,- 2019. -159 s.
3. Əliyev, Z. Azərbaycan İncəsənəti /Ensiklopedik məlumat kitabı,[I-III cildlər] / Z Əliyev, A Xəlilov. - Bakı: 2010-2011. -144s
4. Бесчастнов, Н.П. Графика натюрморта: учебное пособие / Н.П. Бесчастнов. - М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС: 2008. - 304 с.
5. Колосенцева, А.Н. Учебный рисунок: учебное пособие / А.Н. Колосенцева. - Минск: Высшая школа, 2013. - 160 с.

Redaksiyaya daxil olub: 05.02.2025.